

Tendencje redukcjonistyczne odpowiedzialne są za rozpowszechnione przekonanie, że większość czynności ludzkich (także uprawianie nauki) ma wyłącznie charakter instrumentalny wobec kilku prostych celów (przetrwanie gatunku, osobista wygoda). Tymczasem ludzie często odczuwają wewnętrzny przymus wykonywanie określonych czynności, pchający ich do bogactwa zachowań od kompulsywnego mycia rąk co kwadrans po skomponowanie IX Symfonii (dzięki czemu Beethoven zaspokoił swoje potrzeby twórcze i urzeczywistnił własną *entelechię*). Naukowcy, podobnie jak artyści, a w gruncie rzeczy wszyscy ludzie, kiedy zyskują swobodę działania, tworzą, aby nie mieć poczucia, że sprzeniewierzyli się swojemu powołaniu. Zależnie od usposobienia testują eksperymentalnie hipotezy, tocząc pojedynek ze wskazaniami instrumentów badawczych, porównują pojęcia formalne posługując się wyostrożoną zdolnością rozumowania dedukcyjnego lub tworzą nowe definicje, by uchwycić mgliste intuicje dotyczące ludzkiej psychiki czy początków wszechświata; poszukują we wszystkim jedności, redukując wielość zjawisk do prostych zasad, lub przeciwnie, tworzą kolejne interpretacje jednego utworu literackiego czy jednego zdarzenia historycznego. Niektórzy spośród nich pragnęliby sformułować uniwersalną zasadę wyjaśniającą istnienie i rozwój nauki, zmierzającej do uchwycenia ostatecznej prawdy o rzeczywistości; inni widzą w nauce wielość gier językowych o niewspółmiernych regułach.

Jacek J. Jadacki

Streszczenie

Pozycję filozoficzną Zawirskiego można określić krótko jako skłanianie się do minimalizmu, scjentyzmu i redukcjonizmu w metodologii, relatywizmu, determinizmu i cyklizmu w filozofii fizyki, realizmu liberalnego w ontologii, fenomenalizmu w epistemologii oraz teizmu uniwersalnego w etyce.

Zawirski był zapewne najwybitniejszym – a z pewnością najbardziej czytany – filozofem fizyki w Polsce międzywojennej: prekursorem analiz późniejszej metodologii historycznej; pionierem (na naszym gruncie) aksjomatyzacji teorii empirycznych, a w szczególności fizyki; wreszcie inicjatorem nadal aktualnej dyskusji dotyczącej logicznych podstaw mechaniki kwantowej. Zbudował oryginalny system logiki wielowartościowej z nieklasycznymi (nie mającymi odpowiedników w języku naturalnym) spójnikami; zastosowanie w mechanice kwantowej pragnął uzyskać poprzez uzgodnienie jej z rachunkiem prawdopodobieństwa (a tym samym – jak sądził – z doświadczeniem).

Wykaz prac

Skróty: ar – autoreferat, spr – sprawozdanie, wyd – wydawca; PAU – Polska Akademia Umiejętności, PTF – Polskie Towarzystwo Filozoficzne, PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk; *KF* – *Kwartalnik Filozoficzny*, *PF* – *Przegląd Filozoficzny*, *RF* – *Ruch Filozoficzny*.

1. Publikacje Zygmunta Zawirskiego

- 1910 – *Ilość praw kojarzenia przedstawień*, Rzeszów, Drukarnia J.A. Pelara, s: IV, 88
- 1911a – „W sprawie wiecznego powracania wszechrzeczy” (ar), *RF*, t. I, nr 7, s. 157b–158a
- 1911b – Wojciech Marcei Gielecki, *Sceptycyzm*, Kraków 1910 (spr), *RF*, t. I, nr 10, s. 209a–209b
- 1912a – Tadeusz Garbowski, *Poznanie jako czynnik biologiczny*, Kraków 1910 (spr), *RF*, t. II, nr 1, s. 3a–3b
- 1912b – Maurycy Straszewski (wyd), *W poszukiwaniu prawdy*, Kraków 1911 (spr), *RF*, t. II, nr 4, s. 60a–62a
- 1912c – Felix Le Dantec, *Le chaos et l'harmonie universelle*, Paris 1911 (spr), *RF*, t. II, nr 10, s. 210b–211b
- 1912d – „Przyczynowość a stosunek funkcjonalny”, *PF*, r. XV, z. 1, s. 1–66
- 1913a – Karol Bobrzyński, *Ze studiów nad nauczaniem psychologii w szkołach średnich*, Kraków 1911 (spr), *RF*, t. III, nr 7, s. 161b
- 1913b – Władysław Horodyski, *Pojęcie stosunku przyczynowego*, Kraków 1912 (spr), *RF*, t. III, nr 9, s. 235a
- 1914a – Henri Bergson *et al.*, *Le matérialisme actuel*, Paris 1913 (spr), *RF*, t. IV, nr 5, s. 121b–125a
- 1914b – *O modalności sądów*, Lwów, Wydawnictwo PTF, s: 108
- 1919/1920a – Gustave Le Bon, *La vie des vérités*, Paris 1920 (spr), *RF*, t. V, nr 1, s. 8a–8b
- 1919/1920b – *Archiwum Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce*. T. I, cz. I i II, Kraków 1915 (spr), *RF*, t. V, nr 3, s. 48a–51a
- 1919/1920c – „Prawo rozwoju poglądów na rzeczywistość”, *RF*, t. V, nr 3, s. 58b–59a
- 1920 – „Refleksje filozoficzne nad teorią względności”, *PF*, r. XXIII (*de facto* 1921), s. 343–366
- 1921 – *Relatywizm filozoficzny i fizykalna teoria względności*, Lwów, Drukarnia Słowa Polskiego, s: 80
- 1921/1922a – „Refleksje filozoficzne nad teorią względności” (ar), *RF*, t. VI, nr 3–5, s. 72a
- 1921/1922b – Benedykt Bornsteint, *Elementy filozofii jako nauki ścisłej*,

- Warszawa 1916 (spr), *RF*, t. VI, nr 8–10, s. 119b–122a
- 1922 – Alojzy Hoefler, *Zasady psychologii* (tłumaczenie), Lwów, Księgarnia Naukowa, s: VIII, 160, VIII; [wydanie drugie, poprawione i uzupełnione:] 1927
- 1923/1924a – Ernst Cassirer, *Zur Einstein'schen Relativitätstheorie*, Berlin 1921 (spr), *RF*, t. VIII, nr 1, s. 29b–31a
- 1923/1924b – „Związek zasady przyczynowości z zasadą względności” (ar), *RF*, t. VIII, nr 4–6, s. 88a
- 1923/1924c – Paulin Chomicz, *Teoria względności Einsteina w świetle filozofii absolutnej Hoene-Wrońskiego*, Warszawa 1912 (spr), *RF*, t. VIII, nr 9–10, s. 136a–137b
- 1923/1924d – „Metoda aksjomatyczna a przyrodoznawstwo”, *KF*, t. I, z. 4, s. 508–545; t. II, z. 1, s. 1–58, z. 2, s. 129–157
- 1924a – H. Wildon Carr, *The general principle of reality in its philosophical and historical aspect*, London 1920 (spr), *KF*, t. II, z. 1, s. 100–103
- 1924b – Henri Bergson, *Durée et simultanéité*, Paris 1922, *KF*, t. II, z. 1, s. 103–112
- 1924c – „Związek zasady przyczynowości z zasadą względności”, *KF*, t. II, z. 4, s. 397–419
- 1925/1926 – Stanislas Dominczak, *Les jugements modaux chez Aristote et les scholastiques*, Louvain 1923 (spr), *RF*, t. IX, nr 6–8, s. 92a–94a
- 1926 – Aloys Wenzel, *Das Verhältniss der Einsteinschen Relativitätstheorie zur Philosophie der Gegenwart*, München–Leipzig 1924 (spr), *KF*, t. IV, z. 4, s. 507–511
- 1926/1927a – „O metodzie ekstensywnej abstrakcji w teorii poznania przyrodniczego Whiteheada” (spr), *RF*, t. X, nr 1–6, s. 66a–67a
- 1926/1927b – Joachim Metallmann, *Filozofia przyrody i teoria poznania A.N. Whiteheada*, Kraków 1924 (spr), *RF*, t. X, nr 7–10, s. 106b–109a
- 1926/1927c – „Stosunek logiki do matematyki (w świetle badań współczesnych)” (ar), *RF*, t. X, nr 7–10, s. 191a–191b
- 1927a – „Próby aksjomatyzacji fizyki i ich znaczenie filozoficzne”, *PF*, r. XXX, z. 4, s. 289–290
- 1927b – „Stosunek logiki do matematyki w świetle badań współczesnych”, *Księga Pamiątkowa... Władysława Heinricha*, Kraków, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 171–206
- 1927c – Alojzy Hoefler, *Logika propedeutyczna* (tłumaczenie), Lwów, Księgarnia Naukowa, s: VI, 96
- 1927d – Abel Rey, *Le retour éternel et la philosophie de la physique*, Paris 1927 (spr), *KF*, t. V, z. 3, s. 378–380
- 1927/1928 – „Wieczne powroty światów. Badania historyczno-krytyczne nad doktryną wiecznego powrotu”, *KF*, t. V, z. 3, s. 328–377, z. 4, s. 421–446; t. VI, z. 1, s. 1–25

- 1928a – „O stosunku logiki do matematyki”, *PF*, r. XXXI, z. 1–2, s. 163–164
- 1928b – „O twierdzeniu fazy Poincarégo i jego znaczeniu dla naukowego poglądu na świat”, *PF*, r. XXXI, z. 1–2, s. 170
- 1928/1929a – Gabriel Joly, *Les erreurs philosophiques de M. Einstein*, Paris 1925 (i cztery inne jego prace) (spr), *RF*, t. XI, nr 1–10, s. 31a–32a
- 1928/1929b – „Szanse naukowe teorii wiecznych powrotów” (ar), *RF*, t. XI, nr 1–10, s. 160b–161a
- 1928/1929c – „Stan obecny teorii dedukcji” (ar), *RF*, t. XI, nr 1–10, s. 181a–181b
- 1928/1929d – „O szansach indeterminizmu w świetle nauki współczesnej” (ar), *RF*, t. XI, nr 1–10, s. 181b–182a
- 1929a – Jean Nicod, *La géométrie dans le monde sensible*, Paris 1924 (spr), *KF*, t. VII, z. a, s. 218–225
- 1929b – Augustin Jakubisiak, *Essai sur les limites de l'espace et du temps*, Paris 1927 (spr), *KF*, t. VII, z. 3, s. 345–348
- 1929c – Herman Weyl, *Was ist Materie*, Berlin 1929 (spr), *KF*, t. VII, z. 4, s. 466–469
- 1929d – „Stosunek logiki do matematyki”, *Księga Pamiątkowa Pierwszego Zjazdu Matematycznego*, Kraków, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 35–36
- 1930a – „Teoria kwantów a zasada przyczynowości”, *PF*, r. XXXIII, z. 4, s. 296–301
- 1930b – „Hermana Weyla filozofia matematyki i przyrodoznawstwa”, *KF*, t. VIII, z. 3, s. 353–369
- 1930c – „La théorie des quanta et le principe de causalité”, *Proceedings of the Seventh International Congress of Philosophy*, Oxford, Oxford University Press, s. 9–12
- 1930/1931 – Viktor Kraft, *Die Grundformen den wissenschaftlichen Methoden*, Wien 1926 (spr), *RF*, t. XII, nr 1–10, s. 36a–36b
- 1931a – „W sprawie indeterminizmu fizyki kwantowej”, *Księga Pamiątkowa PTF we Lwowie*, Lwów, Książnica-Atlas, s. 456–483
- 1931b – „Logika trójwartościowa Jana Łukasiewicza”, *Sprawozdania PTPN*, t. V, nr 2–4, s. 35–37
- 1931c – „O logice L.E.J. Brouwera”, *Sprawozdania PTPN*, t. V, nr 2–4, s. 37–40
- 1931d – Próby zastosowania logiki wielowartościowej do przyrodoznawstwa”, *Sprawozdania PTPN*, t. V, nr 2–4, s. 41–42
- 1931e – „Siódmy Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Oksfordzie”, *KF*, t. IX, z. 1, s. 79–95
- 1931f – „Les logiques nouvelles et le champs de leur application”, *Revue de Métaphysique et de Morale*, t. XXXIX, no 4, s. 503–579
- 1932 – Leon Walther, „Psychologia pracy (Technopsychologia przemysłowej pracy)” (tłumaczenie wraz z Adamem Wiegnerem), *Kwartalnik Psychologiczny*, t. III, nr 2, s. 145–203

- 1933 – „O stosunku logiki wielowartościowej do rachunku prawdopodobieństwa”, *Pamiętnik XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich*, Cieszyn, Drukarnia P. Mitręgi, s. 212
- 1934a – „Znaczenie logiki wielowartościowej dla poznania i związku jej z rachunkiem prawdopodobieństwa”, *PF*, r. XXXVII, z. 4, s. 393–398
- 1934b – „Filozofia nauk Meyersona”, *Droga*, r. XIII, nr 6, s. 579–590
- 1934c – „Rozwój pojęcia czasu”, *Sprawozdania PAU*, t. XXXIX, nr 4, s. 6–8
- 1934d – „Stosunek logiki wielowartościowej do rachunku prawdopodobieństwa”, *Prace Komisji Filozoficznej PTPN*, t. IV, s. 155–240
- 1934e – „L'évolution de l'idée du temps”, *Bulletin Internationale de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres*, cl. 1–2, nr 4–6, s. 125–127
- 1934f – „L'évolution de la notion du temps”, *Scientia*, a. XXVIII, v. 55, nr 4, s. 249–261
- 1935a – Joachim Metallmann, *Determinizm nauk przyrodniczych*, Kraków 1934 (spr), *PF*, r. XXXVIII, z. 1–2, s. 145–156
- 1935b – „Władysław Mieczysław Kozłowski (1858–1935). Wspomnienie pośmiertne”, *PF*, r. XXXVIII, z. 3, s. 249–253
- 1935c – „Les tendances actuelles de la philosophie polonaise”, *Revue de Synthèse*, t. X, nr 2, s. 129–143
- 1935d – „Über das Verhältnis der mehrwertigen Logik zur Wahrscheinlichkeitsrechnung”, *Studia Philosophica*, v. I, s. 407–442
- 1936a – „Ósmy Międzynarodowy Kongres Filozoficzny”, *KF*, t. XII, z. 2, s. 186–198
- 1936b – „Rozwój pojęcia czasu”, *KF*, t. XII, z. 1, s. 48–80, z. 2, s. 99–121
- 1936c – „W sprawie syntezy naukowej”, *PF*, r. XXXIX, z. 4, s. 347–352
- 1936d – „Po krakowskim zjeździe filozoficznym”, *Kurier Poznański*, r. XXXI, nr 460 (z 4.10)
- 1936e – „Bedeutung der mehrwertigen Logik für die Erkenntnis und ihr Zusammenhang mit der Wahrwcheinlichkeitsrechnung”, *Actes du VIIIe Congrès International de Philosophie*, Prague, s. 175–180
- 1936f – „Les rapport de la logique polyvalente avec le calcul des probabilités”, *Actes du Congrès International de Philosophie Scientifique*, Paris, Hermann Cie, s. 40–45
- 1936g – *L'évolution de la notion du temps*, Kraków, Wydawnictwo PAU, s. XVIII, 358
- 1936h – „Über die Anwendung der mehrwertigen Logik in der empirischen Wissenschaft”, *Erkenntniss*, B. VI, H. 5–6, s. 430–435
- 1937a – „Wrażenia z I Międzynarodowego Kongresu Filozof Naukowej”, *KF*, t. XIII, z. 1, s. 45–59
- 1937b – „IX Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Paryżu”, *Kurier Literacko-Naukowy* (dodatek do *Ilustrowanego Kuriera Codziennego*), nr 39, s. 614–615
- 1937c – „Pielgrzymka do stron rodzinnych Kartezjusza”, *Kurier Literac-*

- ko-Naukowy (dodatek do *Ilustrowanego Kuriera Codziennego*), nr 40, s. 630–631
- 1937d – Eric Temple Bell, *The search of truth*, London 1935 (spr), *KF*, t. XIII, z. 2, s. 166–171
- 1937e – „W sprawie syntezy naukowej”, *Droga*, r. XV, nr 12, s. 974–996
- 1937f – „Importance des recherches logiques et sémantiques pour les théories de la physique contemporaine”, *Travaux du IXe Congrès International de Philosophie*, Paris, Herman Cie, f. 6, s. 82–87
- 1938a – Władysław Szumowski, *Historia medycyny filozoficznie ujęta*, Kraków 1935 (spr), *KF*, XIV, z. 2, s. 173–177
- 1938b – „Dziewiąty Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w Paryżu”, *KF*, t. XIV, z. 4, s. 348–355
- 1938c – „Doniosłość badań logicznych i semantycznych dla teorii fizyki współczesnej”, *PF*, r. XLI, z. 1, s. 25–30
- 1938d – „Konwencjonalizm a filozofia klasyczna”, *Księga Pamiątkowa... „Czasu”*, Kraków, Drukarnia Polska, s. 117–118
- 1938e – *Logika teoretyczna*, Kraków (maszynopis powielany), s. 140
- 1938f – *Kazimierz Twardowski (1866–1938)*, Warszawa, Drukarnia Polska, s. 6
- 1938g – „Witold Rubczyński (Wspomnienie pośmiertne)”, (w:) *Witold Rubczyński. Wspomnienia pośmiertne*, Warszawa, Drukarnia Polska, s. 17–20
- 1938h – „Science et Philosophie”, *Organon*, v. II, s. 1–16
- 1938i – Eric Temple Bell, *The search for truth*, London 1935 (spr), *Organon*, v. II, s. 263–264
- 1939 – „O działalności naukowej prof. Kazimierza Twardowskiego” (ar), *RF*, t. XV, nr 3, s. 157b
- 1939/1946a – „Kazimierz Dreas (1888–1918)”, *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, z. 4, s. 363
- 1939/1946b – „Joachim Metallmann”, *PF*, r. XLII, z. 3–4, s. 320–323
- 1939/1946c – „Leon Chwistek”, *PF* r. XLII, z. 3–4, s. 330–334
- 1945 – „Dotychczasowe próby aksjomatyzacji systemów metafizycznych”, *Sprawozdania PAU*, t. XLVI, nr 6, s. 107–110
- 1946 – „Geneza i rozwój logiki intuicjonistycznej”, *KF*, t. XVI, s. 2–4, s. 165–222
- 1947 – *O współczesnych kierunkach filozofii*, Kraków, Wiedza–Zawód–Kultura, s. 32
- 1948 – „Uwagi o metodzie nauk przyrodniczych”, *PF*, r. XLIV, z. 4, s. 315–318
- 1948 – „Observations sur la méthode des sciences de la nature”, *Proceedings of the Tenth International Congress of Philosophy. Vol. II (Actes du Xe Congrès International de Philosophie. Fasc. II)*, Amsterdam, North-Holland Publishing Company, s. 803–805

Poza tym Zawirski opublikował:

(a) sprawozdania z pisma *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*

- od nru 12, t. XXXV (1910), do nru 5, t. XXXIX (1914) – w *RF* od t. I (1911), nr 3, do t. IV (1914), nr 7;
- (b) sprawozdanie z pisma *Archiv für Geschichte der Philosophie*, t. XVII (1912), nr 1 – w *RF*, t. II (1912), nr 8;
- (c) sprawozdanie z pisma *Revue de Métaphysique et de Morale*, t. XIX (1912) – w *RF*, t. II (1912), nr 10;
- (d) artykuł „Czas i przestrzeń w przedstawieniu wielkich filozofów” w *Słowie Polskim* ok. 1921 roku.

W maszynopisach pozostały m.in.:

- (a) wykład „Zadanie filozofii”, s: 6;
- (b) *Słownik filozoficzny* (litera A – zaginiona), ukończony w zasadzie przed 1939 rokiem (nieliczne poprawki pochodzą z lat 1939–1941), pozostający w druku w krakowskiej księgarni Wiedza-Zawód-Kultura jeszcze w 1948 roku, ale ostatecznie zakazany przez reżim komunistyczny.

2. Publikacje dotyczące Zygmunta Zawirskiego

- Ajdukiewicz, Kazimierz – „Zygmunt Michał Zawirski”, *Słownik Filozofów. T. I*, Warszawa, PWN, 1966, s. 493–494
- Amsterdamski, Stefan – *Między doświadczeniem a metafizyką*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1973, s: 252
- Borzym, Stanisław – *Bergson a przemiany światopoglądowe w Polsce*, Wrocław, Ossolineum, 1984, s: 340
- Tenże – *Filozofia polska 1900–1950*, Wrocław, Ossolineum, 1991, s: 276
- Czeżowski, Tadeusz (?) – „Zygmunt Zawirski. Nekrolog”, *Ruch Filozoficzny*, t. XVI (1948), nr 3–4, s. 213b–214a
- Galeński, Witold – „Zygmunt Zawirski. Wspomnienie pośmiertne”, *Życie Nauki*, t. VI (1948), z. 31–32, s. 81–84
- Gawecki, Bolesław – Zygmunt Zawirski, *Metoda aksjomatyczna a przyrodoznawstwo*, Kraków 1923 (spr), *PF*, r. XXVIII (1925), z. 1–2, s. 110–114
- Ingarden, Roman – „Wspomnienie o prof. Zawirskim”, *Dziennik Literacki*, r. II (1948), nr 18, s. 7
- Kiczuk, Stanisław – „Stosowalność logik wielowartościowych w teoriach fizykalnych w ujęciu Z. Zawirskiego”, *Studia Philosophiae Christianae*, r. X (1974), nr 2, s. 101–130
- Tenże – „Zygmunta Zawirskiego koncepcja logiki mechaniki kwantowej”, *Roczniki Filozoficzne*, t. XXIII (1975), z. 3, s. 75–94
- Tenże – „Zygmunta Zawirskiego koncepcja teorii fizykalnej na tle innych ujęć”, *Roczniki Filozoficzne*, t. XXIV (1976), z. 3, s. 37–50
- Kiszka, Zygmunt – „Koncepcja »wiecznych powrotów« światów u Zygmunta

- Zawirskiego", *Roczniki Naukowo-Dydaktyczne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Filozoficzne*, 1975, z. 2, s. 97–101
- Kolanowski, Zygmunt (wyd.) – *Przewodnik po zespołach i zbiorach Archiwum PAN*, Warszawa, PAN, 1965, s: 184
- Krajewski, Władysław – *Szkice filozoficzne*, Warszawa, Książka i Wiedza, 1963, s: 250
- Mejbaum, Waclaw; Wójcicki, Ryszard – „Zygmunt Zawirski”, *Filozofia w Polsce. Słownik Pisarzy*, Wrocław, Ossolineum, 1971, s. 442–443
- Metallmann, Joachim – Zygmunt Zawirski, *L'evolution de la notion du temps*, Kraków 1936 (spr), *PF*, r. XLI (1938), z. 2, s. 204–213
- Pędzińska, Danuta – „Zygmunt Zawirski”, (w:) *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań, PWN, 1981, s. 866
- Pulikowski, Wojciech – „O czasie”, *RF*, t. XXX (1972), nr 3–4, s. 318–320
- Puterman, Załma – „Poglądy Zygmunta Zawirskiego na przyczynowość i determinizm”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, s. I, 1967, z. 49, s. 31–47
- Skarżyński, Edmund – „Interpretacja mechaniki kwantowej z punktu widzenia logik wielowartościowych w ujęciu Z. Zawirskiego”, *RF*, t. XXXIV (1976), nr 1–2, s. 74–77
- Tenże – „Zawirskiego koncepcja wiecznych powrotów światów”, *RF*, t. XXXVII (1979), nr 1–2, s. 56–63
- Skolimowski, Henryk – *Polish analytical philosophy*, London, Routledge & Kegan Paul, 1967, s: XII, 276
- Szumilewicz, Irena – *Teoria śmierci ciepłej wszechświata*, Warszawa, PWN, 1961, s: 136
- Vernikov, Marat N. – Metodologičeskij analiz krizisa filofsoskogo idealizma, Kiev, Naukova Dumka, 1978, s: 408
- Voisé, Waldemar – „Ruch chronozoficzny w Polsce i za granicą”, *RF*, t. XXXII (1974), nr 4, s. 259–261
- Woleński, Jan – *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*, Warszawa, PWN, 1985, s: 348
- Woltanowski, Andrzej – „Materiały Zygmunta Zawirskiego”, *Biuletyn Archiwum PAN*, nr 14, 1971, s. 106–125
- Zamecki, Stefan – *Koncepcja nauki w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, Wrocław, Ossolineum, 1977, s: 216. [Uwaga: praca „O niektórych poglądach filozoficznych Z. Zawirskiego (1882–1948)”, o której wspomina Jan Woleński w *Filozoficznej Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, ostatecznie nigdy się nie ukazała.]

3. Inne publikacje

- Ajdukiewicz, Kazimierz – *Logika pragmatyczna*, Warszawa, PWN, 1965, s: 412
- Gödel, Kurt – „Zum intuitionistischen Aussagenkalkül”, *Akademie der*

- Wissenschaften in Wien, Mathematisch-naturwissenschaftliche Klasse, Anzeiger*, vol. LVIX, 1932, s. 65–66
- Johnson, Mark – „Knowing through the body”, *Philosophical Psychology*, vol. IV, 1991, no 1, s. 3–19
- Łukasiewicz, Jan – „O intuicjonistycznym rachunku zdań” (1952), *Z zagadnień logiki i filozofii*, Warszawa, PWN, 1961, s. 261–274
- Marciszewski, Witold – „Logika intuicjonistyczna”, *Mała encyklopedia logiki*, Wrocław, Ossolineum, 1988, s. 108–109
- Mleziwa, Miroslav – *Über das Enthaltensein des klassischen Aussagenkalkulus in den nicht-klasischen Aussagenkalkulen*, Praha, Academia Nakladatelstvi Československe Akademie Ved, 1966, s: 72
- Pogorzelski, Witold Adam – *Elementarny słownik logiki formalnej*, Białystok, Wydawnictwa Filii UW, 1992, s: 260
- Quine, Willard van Orman – „O bytach mentalnych” (1977), *„Granice wiedzy” i inne eseje filozoficzne*, Warszawa, PWN, 1986, s. 87–94
- Suchoń, Wojciech; Porębska, Małgorzata – *Elementarne wprowadzenie w logikę formalną*, Warszawa, PWN, 1991, s: 259
- Wittgenstein, Ludwig – *Dociekania filozoficzne* (1958), Warszawa, PWN, 1972, s: XVI, 324
- Wojtylak, Piotr – „Mutual interpretability of sentential logic”, *Report on Mathematical Logic*, 1981, nr 11, s. 69–90; nr 12, s. 51–66
- Wójcicki, Ryszard; Tokarz, Marek – „The problem of reconstructability of propositional calculi”, *Studia Logica*, t. XXVIII, 1971, nr 2, s. 119–127

Opracował Jacek J. Jadacki